

Powstanie Straży Granicznej 1990 - 1991

Przemiany polityczne, jakie dokonały się na początku lat dziewięćdziesiątych w Europie oraz zmiany ustrojowe w Polsce po 1989 r. doprowadziły do wielu reform w życiu politycznym, kulturalnym i gospodarczym. Dokonywane przeobrażenia nie mogły również ominąć problematyki ochrony granicy i kontroli ruchu granicznego.

Straż Graniczna została powołana ustawą z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz. U. z 2005 r. Nr 234, poz. 1997 z późn. zm.). W swojej nazwie oraz w strukturze organizacyjnej nawiązywała z jednej strony do tradycji formacji granicznych okresu przedwojennego, z drugiej zaś do nowoczesnych służb odpowiadających europejskim standardom. Postanowiono zorganizować ją na wzór formacji policyjnej, tzn. miała być jednolita, uzbrojona i umundurowana.

Ustawa o Straży Granicznej określała m.in. zakres zadań nowopowstałej formacji, do której w szczególności należały: „ochrona granicy państwowej i kontrola ruchu granicznego, wydawanie zezwoleń na przekroczenie granicy państwowej, w tym wiz; wykrywanie przeróżnego rodzaju przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców; zapewnienia porządku na przejściach granicznych; ustawianie i ochrona znaków granicznych; gromadzenie i przetwarzanie informacji w zakresie ochrony granicy państwowej; ochrona granicy w przestrzeni powietrznej z pomocą prowadzonej obserwacji obiektów latających i informowanie jednostek lotniczych obrony powietrznej kraju; zapobieganie transportom przez granicę szkodliwych odpadów, substancji, narkotyków, materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także zapobieganie zanieczyszczaniu wód granicznych oraz wykonywanie postanowień umów międzynarodowych w stosunkach prawnych na granicy we współdziałaniu z odpowiednimi organami państwa sąsiedniego”^[1]. Oprócz tego zobowiązano nową formację do wykonywania zadań wynikających z ustawy karnoskarbowej oraz ustawy dewizowej.

Ogłoszenie ustawy o Straży Granicznej w Dzienniku Ustaw nie spowodowało natychmiastowego przejścia przez nową formację graniczną obowiązków ochrony granicy państwowej oraz kontroli ruchu granicznego od pełniących dotąd te funkcje Wojsk Ochrony Pogranicza. Proces ten wymagał czasu, dlatego też ustawodawca przewidział na realizację tego zadania sześciomiesięczny termin, który miał obowiązywać od daty wejścia w życie ustawy o Straży Granicznej tj. od 19 listopada 1990 roku^[2]. Czas ten był niezbędny ze względu na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego państwa. Krzysztof Kozłowski, ówczesny Minister Spraw Wewnętrznych, powołał w dniu 5 listopada 1990 roku 13-osobowy Zespół do Opracowania Struktur Straży Granicznej, pod

przewodnictwem płk. Marka Lisieckiego[3]. Do czasu zakończenia prac rozformowywane Wojska Ochrony Pogranicza pełniły jeszcze przez pewien okres obowiązki związane z ochroną granicy wspólnie z tworzącą się Strażą Graniczną.

Dnia 12 grudnia 1990 roku odbyło się spotkanie kadry dowództwa WOP oraz dowódców brygad, na którym Minister Spraw Wewnętrznych przedstawił nowego Komendanta Głównego Straży Granicznej. Został nim przewodniczący zespołu opracowującego przyszłe struktury organizacyjne tworzonej formacji granicznej, płk Marek Lisiecki[4]. Podczas tego spotkania pożegnano ostatniego dowódcę Wojsk Ochrony Pogranicza gen. dyw. Feliksa Stramika[5].

Uwieńczeniem prac zespołu płk. Lisieckiego było rozformowanie w dniu 15 maja 1991 roku Wojsk Ochrony Pogranicza oraz przejęcie następnego dnia przez Straż Graniczną funkcji ochrony granicy i kontroli ruchu granicznego. Dzień 16 maja ustanowiony został świętem Straży Granicznej[6].

Przejęcie ochrony granic od rozformowanych Wojsk Ochrony Pogranicza, wiązało się ze zmianami personalnymi, bowiem nie każdy z oficerów i podoficerów pełniących dotychczas służbę mógł dalej wykonywać swoje obowiązki w nowej formacji. W tym celu powstały specjalne komisje, których zadaniem była weryfikacja kandydatów ubiegających się o dalszą służbę w Straży Granicznej. W sumie pozostało w niej około 5 tys. byłych żołnierzy WOP[7].

Przeobrażenia ustrojowe i zmiany na granicach państwa spowodowały, że w początkach lat 90-tych nastąpił znaczny wzrost przestępczości granicznej. Niewątpliwie związane to było z ogromnym wzrostem ruchu granicznego, który w 1991 roku zwiększył się o 40%, zaś ruch pojazdów o 80% w stosunku do roku poprzedniego. Zjawisko to systematycznie nasilało się w latach następnych, coraz więcej osób korzystało z możliwości podróżowania poza granicę kraju, z drugiej strony większa ilość cudzoziemców odwiedzała nasz kraj. O olbrzymim wzroście ruchu granicznego świadczy fakt, że od 1991 roku do 2007 roku, czyli w ciągu 16 lat od powstania Straży Granicznej, funkcjonariusze odprawili blisko 3,5 miliarda osób.

Ochrona przed napływem i przepływem niepożądanych osób i towarów spowodowała ciągły obowiązek uszczelniania granic państwa. Do najistotniejszych zagrożeń występujących na granicy od lat należały i należą: „nielegalna migracja tranzytowa i nasilenie migracji pobytovej, fałszowanie dokumentów uprawniających do przekroczenia granicy, przemyt towarów objętych akcyzą - alkoholu, papierosów, narkotyków, broni, kaset wideo, płyt CD, programów komputerowych i innych naruszających prawa autorskie; zorganizowany przerzut samochodów i ludzi”[8].

W związku z powyższym konieczne stało się przyznanie coraz szerszych uprawnień funkcjonariuszom Straży Granicznej, do których obowiązków należało zapobieganie i wykrywanie wymienionych przestępstw granicznych. Pomocnym w wykonywaniu przez

nich czynności operacyjnych było m.in. wydanie 28 maja 1991 roku Rozporządzenia Rady Ministrów upoważniającego do zastosowania przymusu bezpośredniego, w tym także do użycia broni palnej, gdy wszelkie inne środki fizyczne, chemiczne i psy służbowe zawiodą.

Upadek systemu komunistycznego spowodował zmiany w funkcjonowaniu polskiego systemu ochrony granic. Początki działania Straży Granicznej związane były z wieloma trudnościami. Funkcjonariusze nowopowstałej formacji granicznej musieli stawić czoło narastającej w latach 90. fali nielegalnej migracji i przemytu, mimo to każdego dnia z poświęceniem wykonywali powierzone im obowiązki. Konsekwentne wykonywanie zadań oraz systematyczna realizacja planowanych przedsięwzięć w krótkim czasie zaczęła przynosić efekty, przestępczość graniczna ulegała stopniowemu zmniejszeniu.

[1] Ustawa z dn. 12.10.1990 r. o Straży Granicznej, Dz. U. z 2005 r. Nr 234, poz. 1997 z późn. zm, art.1 pkt 2.; H. Dominiczak, *Granice Państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów 966-1996*, Warszawa 1997, s. 378

[2] *Straż Graniczna 1991-1992*, Ketrzyn-Warszawa 1992, s.18-20.

[3] Ponadto w skład zespołu weszli:, płk mgr Ryszard Dobrowolski, ppłk doc. dr hab. Stanisław Hoc, podinsp. mgr Krzysztof Kocięcki, podinsp. inż. Marek Deręgowski, płk mgr Eugeniusz Zuziak, płk dypl. Tadeusz Jagodziński, kmdr por. mgr Janusz Kowiranda, kmdr por. inż. Jan Nazarkiewicz, ppłk inż. Piotr Arabski, mjr mgr Ryszard Grabowski, mjr dypl. Zygmunt Staniszewski, kpt. Tomasz Szklński; *Strona internetowa: www.nszzfsg.org*.

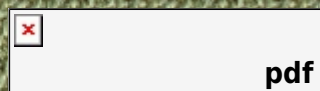
[4] Po nim kolejno funkcje Komendanta Straży Granicznej pełniło osiem osób, w kolejności: ppłk Krzysztof Janczak, płk Jan Wojcieszczuk, gen. bryg., Andrzej Anklewicz, gen. bryg. Marek Bieńkowski, gen. dyw. Józef Klimowicz, gen. bryg. Mirosław Kuśmierczak, gen. bryg. Leszek Elas.

[5] *Strona internetowa: www.nszzfsg.org*.

[6] K. Tuszyński, *X rocznica Straży Granicznej*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej”, nr 2 z 2001, s. 5-7, C. Szczepański, *Zadania Straży Granicznej*, „Problemy Ochrony Granic”, nr 15 z 2001, s. 161-168.

[7] H. Dominiczak, *Granice Państwa...*, s. 376-377.

[8] B. Wiśniewski, Z. Piątek, *Współczesny wymiar Funkcjonowania Straży Granicznej*, Warszawa 2006, s.14.

1. Tytuł: **zarządzenie nr 021 z dnia 7 maja 1991 r.**
2. Treść: zarządzenie Komendanta Głównego Straży Granicznej dotyczące rozwiązania jednostek Wojsk Ochrony Pogranicza oraz utworzenia jednostek organizacyjnych Straży Granicznej
3. Hasła przedmiotowe: Straż Graniczna
4. Wytwórca: Komenda Główna Straży Granicznej
5. Czas powstania: 07.05.1991 r.

6. Miejsce sporządzenia: Warszawa, Polska
7. Materiał i technika wykonania: druk
8. Wymiary: 21 x 30 cm.
9. Stan zachowania: dobry
10. Miejsce przechowywania/właściciel: Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie